

Mioara BORZA
"Alexandru Ioan Cuza" University of Iași

SOME CONTROVERSIES AND LIMITS ON SUSTAINABLE ECONOMIC DEVELOPMENT

Theoretical
articles and
comments

Keywords

Sustainability
Economics and development
Limits: theoretical and practical
Controversies

JEL Classification

O10, Q01

Abstract

The issue approached by the concept of sustainable economic development is rather new, vast and complex, so the solutions proposed to ensure the sustainability requires the involvement of some key factors owned by the states of the world that have often very different interests and goals. Hence devolve the preoccupation and view, in different manner, of sustainable development issue. In this context, it is natural to ask: who, how, when, in what conditions and under what motivation will be possible to determine the simultaneous achievement of sustainable development objectives, given that their alignment leads to some limits and paradoxes. In addition, we ask: what are the advantages of sustainable development models functionality at the global level? By this paper we propose to identify some answers to questions about the limits and controversies of sustainability, based on the analysis of literature review and critics related to sustainable development.

1. Introducere.

În ultimii 15-20 de ani, acțiunile economice, sociale, politice, ambientale etc., susținute de societatea din întreaga lume, au devenit tot mai animate, sensibil diferite față de perioadele anterioare și orientate cu precizie către asigurarea bunăstării națiunilor, cel puțin la nivel strategic-declarativ. Majoritatea politicilor economice actuale au rolul de a susține și realiza o îmbinare eficientă între obiectivele economice și cele non-economice, precum asigurarea solidarității, coeziunii sociale, eticii și echității, moralității etc., mai ales în condițiile în care în unele cercuri politice și economice este recunoscut agresivitatea sistemului de producție și consum aflat în dezacord cu nevoile de bază ale populației.

În încercarea de a insera conceptul dezvoltării durabile, tratat în această lucrare, în subiectul major al specificității dezvoltării societății globale, apreciem că modelele actuale de producție și de consum, cu precizie utilizate în statele dezvoltate și cele în curs de dezvoltare, nu sunt niciodată durabile, chiar dacă la nivel conceptual ideea de durabilitate este asumată de cea mai mare parte a responsabililor cu gestionarea sistemelor productive și de consum.

Aceste abordări, noi și controversate, se datorează faptului că lumea economică actuală se află în fața unor schimbări sensibile și numeroase, de niveluri diferite. În această conjunctură, identificăm apariția tot mai evidentă a conceptului de dezvoltare durabilă, nu doar în literatura de specialitate, ci și în componentele specifice de implementare a acestuia în practica socio-economică. În esență, conceptul de dezvoltare durabilă nu mai reprezintă o noutate absolută pentru mediul de afaceri, deci cu atât mai puțin pentru mediul de cercetare.

Suportul temei din lucrarea de față este dat de observarea faptului că, nu în puține rânduri, se face abuz de exprimarea acestui concept în contexte foarte diverse, cu riscul de a fi utilizat fără a cunoaște toate implicațiile asumării unor astfel de strategii de dezvoltare. În acord cu literatura de specialitate, se observă dezvoltarea durabilă, ca și concept, se bucură de o atenție sporită din partea mediului de cercetare și, în egală măsură, din partea mediului antreprenorial. O altă premisă de la care s-a pornit în lucrarea de față este că a constat că în sfera mediului de afaceri, din punct de vedere al vizibilității către publicul larg, noțiunea de dezvoltare durabilă este privită mai mult și mai degrabă în plan social și ambiental.

Lucrarea se adresează, în egală măsură, grupurilor de interes din mediul de cercetare, dar și din mediul de afaceri, și urmărește delimitarea unor aspecte de ordin teoretic cu privire la limitele care determină neînțelegerea ori înțelegerea trunchiată a conceptului de dezvoltare durabilă. De asemenea, în lucrare se analizează, din punct de vedere teoretic și apreciativ, unele controverse identificate

în demersurile de abordare a conceptului de dezvoltare durabilă în literatura de profil, respectiv în mediul economic.

Din punctul de vedere al demersului metodologic specific elaborării prezentei lucrări, în prima parte se va face referire la cadrul conceptual-teoretic al dezvoltării durabile, pornind de la identificarea originilor conceptuale reale, iar pe baza evoluției modalităților de tratare a acestuia în literatura de specialitate și în mediul economic, politic și social, vor fi extrase și specificate unele critici exprimate de autori consacrați, respectiv se vor puncta principalele controverse de care conceptul de dezvoltare durabilă are parte în prezent.

Intenția cu privire la rezultatele obținute prin elaborarea lucrării de față este de a contura și de a promova sugestii de clarificare a conceptului de dezvoltare durabilă, astfel încât să se elimine, în măsură semnificativă, dezacordurile privind utilizarea conceptului și facilitarea utilizării acestuia în mediul economic și social.

Pentru ajustarea metodologică specifică elaborării lucrării de față am pornit de la un set de întrebări de bază, iar identificarea unor răspunsuri pertinente se constituie în subiecte de cercetare ale conceptului de dezvoltare durabilă, inclusiv pentru perioada următoare. Întrebările de la care am pornit în demersul clarificării conceptului de dezvoltare durabilă sunt: care factori contribuie în mod real la dezvoltarea economică, cum se conceptualizează dezvoltarea durabilă, ce fenomen se manifestă, de fapt, prin analiza dezvoltării durabile, cum pot întreprinderile sau economiile naționale să își asigure propria sustenabilitate, cum trebuie gestionate resursele naturale pentru a fi utilizate și valorificate în condiții de durabilitate?

2. Originea și specificul problematicii dezvoltării durabile.

Dacă ar fi să ne întrebăm de ce este nevoie de abordarea unei dezvoltări durabile în lumea economică actuală, un posibil răspuns ar porni de la următoarea afirmație a lui Gordon Brown (2008): "Aceasta a fost o epocă prosperității globale. A fost, de asemenea, o epocă turbulențelor. Și acolo unde a fost iresponsabilitate, acum trebuie să spunem clar: era iresponsabilitatea trebuie să se sfârșească." (Brown, 2008)

Problematica dezvoltării durabile se circumscrie, fără îndoială, recunoașterii faptului că resursele planetei sunt în scădere și/sau deteriorare și, din acest motiv, apare tot mai presant nevoia de a proteja calitatea patrimoniului natural și uman, astfel încât să poată fi identificate și utilizate doar modelele unei dezvoltări economice și sociale echilibrate. (Talmaciu, 2013)

O legătură de bază, care ar trebui înțeleasă pe paliere diferite, de la nivel global la nivel de individ, este stabilită în mod direct și interdependent între modul de utilizare a resurselor,

s r c i e i factorii de mediu, mai ales c diversele raporate elaborate cu privire la evoluția socio-economic a societ ții actuale arată că ritmul actual de cre tere economic nu creaz automat nici coeziune social , nici o societate “mai bun ”.

Din punctul de vedere al primelor abord ri care au determinat apariția interesului pentru studiul dezvolt rii durabile, acestea se reg sesc în teoriile care au tratat economia bun st rii i economia social , de c tre autori recunoscuți pentru preocup rile privind aceste subiecte: Adam Smith, Ludwig von Mises, Anthony B. Atkinson, Paul A. Samuelson, Amartya K. Sen, .a. (Atkinson, 1975; Mises, 1996; Sen, 1987). Punctul comun al abord rilor specifice economiei bun st rii i dezvolt rii durabile îl reprezint resursele naturale. Dup economi ții clasici, resursele naturale i unele procese implicite ale funcționalității mediului înconjur tor se afl în centrul dezvolt rii economice continue. Prin particularizarea acestor subiecte pe structurile economiei capitaliste, se observ c natura sau resursele sunt privite ca surse de privațiuni pentru dezvoltarea economică accelerat , iar deficitul cantitativ sau calitativ al acesteia ocup o poziție centrală în economia contemporan . (Latouche, 1998)

Astfel, se poate sintetiza faptul c din aceste aprecieri se na te i primul paradox al dezvolt rii durabile: natura este ostil i, totu i, lipsit de valoare.

În acord cu literatura publicat etapizat pe tema dezvolt rii durabile, am remarcat c primele idei care au conturat în mod ferm identitatea acestui concept au ap rut în condițiile conștientizării nevoii de gestiune rațională a resurselor, mai exact în preajma anilor '70, odat cu semnalarea cre terii alarmante a nivelului de poluare, a num rului de locuitori ai planetei i manifest rii îngrijor rii cu privire la epuizarea resurselor. În sensul abord rii cronologice, cartea "Silent Spring" (Rachel L. Carson, 1962) poate fi considerat un prim manifest evident expus public cu privire la grija i preocup rile existente cu privire la modul de gestiune a resurselor, luând în considerare un orizont de timp îndelungat (obincu, 2009)

De asemenea, vicepre edintele SUA - Al Gore este cel care susține ideile autoarei Carson i, în acest sens, puncteaz unele elemente esențiale în prefața c rții, între care cele mai importante sunt: este imoral s acționăm riscant și orice imixtiune în mediu este riscant dac e f cut f r a ne gândi la urma ii no tri i la s n tatea naturii în general; suntem mai dependenți de natură decât credem; a controla natura înseamn , pân la urm , a sc pa totul de sub control. (Gore, 1994)

Tot în prefața cărții menționate, Al Gore menționează: "Astăzi, când citim în toate legile, convențiile și protocoalele internaționale despre principiul precauției în luarea deciziilor, despre principiul transparenței, despre nevoia de a proteja

biodiversitatea i zonele umede, s ne gândim o clip la Rachel Louise Carson. De la ea a pornit totul." (Gore, 1994)

Prin trecerea de la inițiativa literară a autoarei Carson la problemele majore cu care se confrunt în prezent mediul economic global, motiv pentru care a fost elaborat un set de principii ale dezvolt rii durabile, se observ c , în conformitate cu aceste principii, întreprinderile devin ori trebuie s devin responsabile de asigurarea dezvolt rii socio-economice echilibrate a generațiilor actuale, precum i a celor care vor urma. Putem astfel s inițiem ideea conform căreia conceptul dezvoltării durabile presupune manifestarea unei responsabiliz ri totale și necondiționate a întreprinderilor ce activeaz în mediul de afaceri. (Mihai, 2011)

În consecință, abordarea teoretică și aplicativă a conceptului de dezvoltare durabil nu este nicidecum limitativ sau unilateral , ci - dimpotriv - presupune o abordare în viziune complex , integratoare i de ansamblu, cu referire direct la evoluția societății economice care înglobeaz evoluția societății umane. Analiza, în paralel, a modului de evoluție a societății umane i a celei economice, se realizeaz pe multiple orizonturi: economic, social, ambiental, tehnologic, informațional, etic, instituțional etc. De asemenea, problematica dezvolt rii durabile se circumscrie problematicii gestiunii resurselor de care depinde evoluția societății și a economiei globale. Din punctul nostru de vedere, abordarea dezvolt rii durabile ar trebui s porneasc de la gestiunea costurilor i beneficiilor pe care le implic gestiunea resurselor, nu doar în plan local i pe orizont scurt de timp, ci la nivel internațional, național, regional, local, respectiv pe orizonturi de timp diferite: de la termen scurt pân la un termen foarte îndelungat (30-40 de ani).

În acest context, consider m c principiile pe care se bazeaz analiza conceptului de dezvoltare durabil trebuie sincronizate pe multiple planuri: economic, social, ambiental, tehnologic, informațional, instituțional etc., astfel încât s se creeze condițiile propice asigur rii unui echilibru predefinit cu privire la evoluția socio-economic a lumii actuale. Principiile de baz de la care ar trebui s se porneasc în analiza dezvolt rii durabile se circumscriu urm toarelor coordonate:

- orientarea mai accentuat i accelerat c tre aspectele de echitate, echilibru i etic în privința acordării și orientării șanselor de evoluție a tuturor statelor lumii, dar și a generațiilor actuale și viitoare, f r a le produce prejudicii sau disconfort în mod intenționat;
- abordarea dezvolt rii socio-economice într-o manier global , de ansamblu, f r limitare strict la obiectivele de cre tere economic ;

- limitarea sau ghidarea hiperconsumului și ajustarea factorilor determinanți ai acestuia, prin crearea de convingeri constructive privind asigurarea unui consum rațional de bunuri și resurse;
- formarea și inocularea unui comportament de afaceri responsabil și echitabil etc.

În condițiile în care aceste principii de bază nu sunt suficient cunoscute, înțelese sau acceptate, conceptul dezvoltării durabile risc să rămână la stadiul de abordare abstractizat sau chiar de utopie. Daniel Loucks (Universitatea Cornell - Ithaca, SUA) a identificat o modalitate de clasificare modernă și pertinentă a coordonatelor unei dezvoltări durabile, sub forma perspectivelor din care durabilitatea poate fi identificată: (Zaman și Gherasim, 2007)

- perspectivă economică: eficiența, creșterea, echitatea;
- perspectivă tehnologică: eficientizarea utilizării energiei și resurselor naturale, minimizarea pierderilor, reciclarea și reutilizarea materialelor;
- perspectivă ecologică: asigurarea integrității ecosistemelor și reducerea impacturilor globale adverse;
- perspectivă sociologică: împuternicirea și participarea publică, mobilitatea socială, coeziunea socială, identitatea culturală, dezvoltarea instituțională.

Din aceste considerente, ne exprimăm părerea conform căreia se impune, urgent și insistent, ca abordarea conceptului de dezvoltare durabilă să se realizeze în acord cu limitele și paradoxurile acestuia, astfel încât controversele să fie eliminate și să se contureze o imagine cât mai clară a acestui concept complex și dificil de abordat.

3. Reflectarea dezvoltării durabile în literatura de specialitate.

Literatura de specialitate orientată spre studiul și analiza dezvoltării durabile este foarte bogată, în mod special la nivel internațional. Opiniile și abordările cercetătorilor pe această temă sunt extrem de numeroase, însă uneori lipsite de uniformitate și, mai ales, de consecvență în alinierea teoriei cu practica. Din numărul foarte mare al definițiilor date dezvoltării durabile (peste 60 de definiții) deducem, în primul rând, preocuparea asiduă pentru analiza și cercetarea conceptului de dezvoltare durabilă, dar și neclaritățile existente cu privire la studierea acestui concept complex, vast și controversat.

Cele mai multe studii abordează conceptul dezvoltării durabile pornind de la definiția dată de Comisia Brundtland, însă aceasta este doar definiția cea mai utilizată. Din punctul nostru de vedere, aceasta este o abordare limitativă deoarece definițiile dezvoltării durabile sunt mult mai

numeroase, mai complexe, mai explicite și mai clar expuse. În acest context, apreciem că, fără a avea pretenția de a denumi următoarea afirmație drept definiție premergătoare a dezvoltării durabile, domnitorul Moldovei, Ștefan cel Mare, a invocat necesitatea unei gândiri de perspectivă în ce privește gestionarea resurselor: "Moldova nu este a mea, ci a urmașilor urmașilor". Înclinăm să credem, astfel, că această îndrumare reprezintă un izvor al identificării originilor străvechi ale unei nevoi de dezvoltare echilibrată, gândită nu doar pentru generația prezentă, ci mai ales pentru generațiile care vor urma. De asemenea, abordarea în manieră durabilă a preocupărilor pentru menținerea patrimoniului vizează, fără doar și poate, o dezvoltare echilibrată pe termen lung care a fost invocată, în forme incipiente, încă din secolul XVIII. Astfel, este posibil să găsim în rândul persoanelor mai vârstă, din țările slab dezvoltate, așa-zii specialiști neconsacrați, dar preocupați de asigurarea unei dezvoltări durabile, nu la nivel teoretic, ci doar practic, fără a avea în vreun fel cunoștință de existența acestui concept. Inclusiv în unele zone din țara noastră, zone mai puțin atinse de efectele modernizării specifice societății dezvoltate, putem găsi meșteri artizani și țărani care au susținut demersuri de conservare a unei bune părți din patrimoniul, dar și din modurile de a gândi și de a acționa, trăind în deplină armonie cu mediul înconjurător, aceste persoane nefiind nicidecum "produrii" ai naturii, ci reali promotori ai unei dezvoltări durabile. Dar aceste moduri de acțiune sunt tot mai rare, mai greu de identificat și mai puțin semnificative pentru o societate modernă, întrucât se opun logicii și acțiunii mercantile.

După cum precizam anterior, cea mai utilizată definiție a dezvoltării durabile este cea elaborată de Comisia Brundtland care are meritul de a fi identificat problemele de bază care au determinat analiza și cercetarea detaliată a conceptului dezvoltării durabile. Astfel, problemele majore care au impus reconsiderarea dezvoltării socio-economice din perspectiva durabilității, sunt: (Ministerul Mediului, a)

- profiturile și standardele de viață tot mai ridicate nu reprezintă nicidecum ținte garantate ale unei dezvoltări susținute, în condițiile în care abordarea echitabilă presupune un nivel de trai ridicat pentru toți locuitorii planetei, iar profitabilitatea trebuie acceptată pentru toate sistemele economice, nicidecum doar pentru un segment de business limitat;
- dezvoltarea socio-economică într-un ritm alert se realizează cu riscul prejudicierii resurselor care, adesea, sunt incorect gestionate și producerii de pagube semnificative pentru asigurarea

calității factorilor de mediu și a sănătății populației;

- problema de bază a dezvoltării durabile pornește de la neconcordanța existentă între nevoile de creștere ale populației (întrebându-ne dacă sunt nevoi reale sau induse) și limitele cantitative și calitative impuse de resursele existente, precum și de procesul de continuă degradare a resurselor planetei.

Literatura de specialitate referitoare la dezvoltarea durabilă s-a îmbogățit considerabil după anii '70-'80, iar în prezent abundă în definiții și abordări destinate să clarifice esența conceptului de dezvoltare durabilă. În continuare va fi realizat o scurtă cronologie a celor mai importante aspecte tratate în literatura de referință a conceptului de dezvoltare durabilă, pornind de la studiile lui Nicholas Georgescu-Roegen, în care autorul afirmă că deeurile și poluarea, rezultate din activitatea economică, nu fac parte din funcționarea normală a proceselor de producție. Astfel, adoptând modelul mecanicii clasice newtoniene, economia exclude ireversibilitatea timpului, iar modelele economice se dezvoltă într-un timp mecanic și ireversibil, ignoră entropia, adică ireversibilitatea transformărilor energiei și a materiei. (Georgescu-Roegen, 1976). În ultimă instanță, întrucât natura nu este structurată conform legilor de piață, ea este și poate să fie distrusă pentru a fi, eventual, reconstruită de umanitate conform acestor legi. După Brooks (1992) și Solow (1991), citați în Curzio și Zoboli (1995) durabilitatea este un atribut socio-tehnologic al unei strategii de dezvoltare sau mai degrabă ceva ca o societate realizabilă și concret decât o societate dezirabilă, respectiv un concept dinamic și evolutiv ori soluția la steady-state sau la creșterea zero. Aadar, problematica privind gestionarea rațională a resurselor, indiferent de natura lor, se circumscrie problematicii dezvoltării durabile, ținând cont de faptul că alocarea resurselor fiecărei generații este influențată de consumul generațiilor precedente (Tiezzi și Marchettini, 1999). Unii autori consideră că "tema dezvoltării durabile trebuie abordată cu același spirit cu care se începe să se lucreze la un puzzle". (Lanza, 1997)

În literatura autohtonă regăsim o definiție complexă a dezvoltării durabile care este privită ca aspect fundamental în administrarea eficientă a afacerilor, astfel încât aspirăm spre creșterea economică și promovarea unui mediu înconjurător sănătos să fie legate într-un mod indestructibil. (Albu, 2003)

Referitor la perspectivele unei dezvoltări durabile reale, descoperim că "Dacă vrem ca lumea noastră să devină mai durabilă, toți oamenii trebuie să adopte un alt comportament și un alt stil de viață. Pentru a se putea implica în aceste procese de schimbare - pentru că asta înseamnă, până la urmă, durabilitatea, oamenii au nevoie de o mai mare

surse de competențe autoreflexive, sociale și politice, de o disponibilitate mai mare, precum și de capacitatea de acțiune în afara sferei lor personale restrânse." (Martin, 2004)

Esena dezvoltării durabile a societății umane este dată de modul de gestionare, actual și viitoare, a resurselor naturale, energetice, materiale și informaționale, în raport cu obiectivele creșterii economice și asigurarea unei calități din ce în ce mai bună a vieții și a mediului. (Zaman și Gheraasim, 2007)

După alți autori definiția dezvoltării durabile conform Raportului Brundtland este din start greșită, deoarece "noi nu avem cum să fim în prezent ce îmi doresc generațiile viitoare". (Giovanetti, 2011)

În esență, când vorbim despre dezvoltarea economică ce se bazează, alături de factorii economici, și pe factorii sociali și de mediu, vorbim implicit despre o dezvoltare durabilă, acesta fiind conceptul care desemnează totalitatea formelor și metodelor de dezvoltare socio-economică al căror fundament este reprezentat de asigurarea echilibrului între sistemele socio-economice și potențialul natural. (Ministerul Mediului, b)

Astfel, considerăm că definirea dezvoltării durabile nu a urmat o cale organizată, definiția utilizată în cea mai mare parte a literaturii de specialitate fiind limitată, fapt care permite crearea de confuzii majore cu aspectele ecologice și de protecție a mediului. În majoritatea lucrărilor, tratatelor, proiectelor și exprimărilor oficiale sau mai puțin oficiale, dezvoltarea durabilă este asociat aproape strict cu concepte ecologice și de protecție a mediului.

Dezbaterile privind acest concept incitant și controversat au avut loc în cadrul a numeroase evenimente desfășurate de nivel internațional, național, local etc.

În anul 1972, în cadrul Conferinței Națiunilor Unite de la Stockholm, s-au manifestat, în cadrul oficial și organizat, primele semne de îngrijorare cu privire la efectele negative ale activităților economice asupra mediului: poluarea la nivel ridicat, utilizarea nerațională a resurselor, deteriorarea factorilor de mediu, pierderea biodiversității. În același an, în cadrul Clubului de la Roma este elaborat Raportul Meadows intitulat "Limitele creșterii" ale cărui concluzii evidențiau conflictul creat între dezvoltarea civilizației, printr-un ritm de creștere accelerată, și resursele limitate. În 1986 a fost instituit Comisia Mondială de Mediu și Dezvoltare, de către Națiunile Unite, cu scopul de a oferi soluții privind viabilitatea pe termen lung a societății umane, pornind de la ipoteza că dezvoltarea presupune creșterea nivelului de trai al tuturor locuitorilor planetei, nu doar creșterea profitului, iar resursele naturale trebuie utilizate cu prudență.

Unul din evenimentele consacrate care a fost dedicat dezbaterilor privind dezvoltarea durabilă

este Summit-ul de la Rio (1992) la care au participat reprezentanții a peste 120 de state ale lumii. Cu această ocazie s-a concretizat faptul că „dezvoltarea durabilă reprezintă o nouă cale de dezvoltare care susține progresul uman pentru întreaga planetă și pentru un viitor îndelungat.” (Ministerul Mediului, b) Conform Declarației de la Rio, „oamenii au dreptul la o viață sănătoasă și productivă, în armonie cu natura; națiunile au dreptul suveran de a exploata resursele proprii, fără însă a cauza distrugerii ale mediului în afara granițelor proprii.” Astfel, în 1992, la Summit-ul de la Rio a fost definită ideea de bază a dezvoltării durabile: armonia dintre nevoile pe care le presupune creșterea populației și limitele impuse de resursele planetei. În 2002, la 10 ani de la adoptarea Agendei 21, în cadrul Summit-ului Națiunilor Unite privind Dezvoltarea Durabilă, la Johannesburg, se analizează rezultatele propunerilor de la Summit-ul organizat cu 10 ani în urmă, progresele sau regresivele înregistrate și se stabilesc noile obiective angajate pe traiectoria dezvoltării durabile.

Un alt aspect relevant legat de abordarea conceptului dezvoltării durabile este adoptarea, în iunie 2001, cu revizuire în 2006, de către Consiliul European de la Göteborg, a Strategiei Europene de Dezvoltare Durabilă, alături de propunerea unui set de indicatori ai dezvoltării durabile, prin care să se poată urmări aplicarea și rezultatele strategiei. (Ministerul mediului, b)

4. Critici și controverse în confruntarea teoriei cu practica dezvoltării durabile.

Prin studierea literaturii de specialitate, abordată la diferite niveluri ca reper zonal, instituțional, analitic sau de utilitate, am observat că dezvoltarea durabilă se dovedește a fi un concept de o dificultate remarcabilă atât în abordarea teoretică, dar mai ales în cea practică. În literatura de specialitate, termenii de *sustenabilitate*, *durabilitate* și *dezvoltare durabilă* sunt folosiți cu același înțeles, uneori ca sinonime, dar în contexte și conjuncturi diferite. Prof. Emil Dinga (2009) a propus o clarificare conceptuală a terminologiei, după cum urmează:

- Sustenabilitatea unui proces înseamnă în considerare factorul timp și aspectele calitative ale proceselor de dezvoltare și ține de o durabilitate asistată. Termenul presupune orientarea către concepția de a susține un proces, o acțiune, în mod activ (Dinga, 2009). „Polii sustenabilității sunt stabilitatea ecologică, adică reducerea amprentei ecologice și asigurarea calității vieții umane pentru toți indivizii, ca imperativ socio-economic”. (Wackernagel și Rees, 1996)

- A fi durabil (lat. = *durabilis*) înseamnă a fi rezistent, viabil, a ține mult, a dura în timp (DEX). În economie *durabil* este un termen care face referire la bunurile care nu se depletează sau nu se

consumă prin utilizare. Durabilitatea este o caracteristică dinamică a proceselor în mediul natural în care nu există sisteme disipative (Dinga, 2009). Durabilitatea este, aadar, caracteristica unui bun/obiect durabil.

Pare un lucru firesc că dintr-o multitudine de dezbateri, evenimente, definiții și preocupări pentru studierea dezvoltării durabile să poată fi identificate unele controverse în tratarea acestui concept, dar am identificat și critici ale conceptului, unele din ele chiar foarte severe.

Cele mai multe critici pornesc de la ipoteza că actualele strategii de dezvoltare socio-economic urmăresc doar creșterea PIB, acesta fiind considerat singurul indicator relevant pentru creșterea economică, fiind adesea omis faptul că dezvoltarea și creșterea economică nu sunt sinonime. În cele mai multe lucrări și documente cu caracter predominant strategic și decizional economia, competitivitatea, locurile de muncă și investițiile sunt percepute ca instrumente ale dezvoltării, însă în acord cu o dezvoltare în mod real durabil - disponibilitatea factorilor care permit asigurarea continuității mișcărilor economice este o precondiție.

Între autorii care au adus critici destule de aspre modului de tratare a conceptului dezvoltării durabile se numără: Latouche, S., Gibson, R. (citată în Robinson, J.), Lélé, S. (citată în Sneddon, C., Howarth, R.B., Norgaard, R.B.), Meyercord, R., dar și mulți alții. Ideile principale selectate din criticile identificate cu privire la conținutul și pragmatismul conceptului de dezvoltare durabilă sunt următoarele:

- *Gibson: dezvoltarea durabilă este un concept vag pentru că nu explică foarte clar ce este dezvoltarea, ipocrit deoarece marșează pe „verdețuri contrafcute” și produce deziluzii prin faptul că se dovedește a fi un oximoron și urmărește o agendă greșită.

- *Lélé consideră că nu se poate realiza unitate în pluralitate, că viitorul nostru comun este aezat pe o lume a turbulențelor, că acest concept al dezvoltării durabile are un conținut defectuos.

- *Meyercord consideră, ca și Gibson, că dezvoltarea durabilă este un oximoron.

- *Serge Latouche a folosit în dezbaterile referitoare la dezvoltarea durabilă chiar termenul de „împostura dezvoltării durabile”, afirmând că aceasta reprezintă doar una din ultimele serii de inovații conceptuale care fac parte din realitatea dură a creșterii economice. Autorul invocă judecata pesimistă aferentă probabilității și consistenței realizării unei dezvoltări durabile, respectiv a unei concluzii practice. De asemenea, este reliefată contradicția „dezvoltare-bine” ca o paradigmă în care nu este loc pentru respectarea naturii, mult invocată de ecologiști. Astfel se observă trei paradoxuri:

- paradoxul creșterii nevoilor;

- paradoxul acumului rii continue;
- paradoxul ecologic.

Serge Latouche este convins de contradicția de termeni (dezvoltare și durabil) pe care o consideră chiar disperantă, din cauza excesului de utilizare. Autorul este deosebit de vehement afirmând că "cel puțin, prin dezvoltare nedurabilă și nesustenabilă, se va putea conserva speranța că acest proces ar fi avut un final, că într-o zi se va fi terminat ca victimă a contradicțiilor sale, a falimentelor sale, a caracterului insuportabil și epuizării resurselor naturale".

Am remarcat faptul că problematica studierii dezvoltării durabile nu se reduce la cuvântul *durabil* (care desemnează un aspect pozitiv, sensibil și optimist), ci mai degrabă la cuvântul *dezvoltare* care este privit ca fiind "toxic". În esență, *durabil* înseamnă că activitățile umane nu trebuie să creeze un nivel de poluare superior capacității de regenerare a mediului. Aceasta nu reprezintă altceva decât aplicarea principiului prudenței: "activează în așa manieră încât efectele acțiunilor tale să fie compatibile cu permanența unei vieți autentice umane asupra pământului". (Jonas, 1984)

Cu privire la cuvântul *dezvoltare* lucrurile stau complet diferit. Semnificația istorică și practică a dezvoltării, legată de programarea modernității este contrară durabilității, deoarece presupune obținerea de profit din exploatarea resurselor naturale și umane. În momentul de față este clar că vorbim de o dezvoltare clar și evidentă, care domină planeta de peste două secole, ceea ce generează probleme sociale și ambientale: excluziunea, suprapopularea, sărăcia, poluarea etc. O altă sursă de contradicții în analiza conceptului de dezvoltare durabilă pornește de la luarea în considerare, în primul rând, pentru măsurarea ritmului de creștere economică, doar a indicatorului Produsul Intern Brut (PIB). Obsesia ultimilor 20-30 de ani pentru creșterea PIB-ului devin vizibile, necesare și apreciate ca pozitive producția și cheltuielile aferente realizării acesteia, chiar dacă o parte din aceste cheltuieli se dovedesc a fi nocive pentru factorii de mediu ori sunt susținute pentru neutralizarea efectelor negative deja produse asupra mediului (un exemplu elocvent poate fi cel al creșterii producției de medicamente, vizualizată în plan financiar ca o sursă de creștere a PIB-ului). În condițiile în care creșterea economică este "compensată" de pierderile de capital natural sau chiar uman, se poate afirma că aceasta este doar un mit, iar dezvoltarea economică rămâne, în fapt, un proces complex de occidentalizare a lumii. Aadar, criticile și controversele de ordin generalizat aduse conceptului de dezvoltare durabilă sunt legate de conținutul ambiguu al conceptului, de modul definirii neclare, crearea de confuzii și iluzii, lipsa de pragmatism.

Un alt aspect, corelat în mod semnificativ cu partea practică a conceptului analizat, constituit într-o problemă de o dificultate majoră este cel referitor la măsurarea și monitorizarea dezvoltării durabile. Din studierea literaturii de specialitate în această privință, se constată că elaborarea instrumentelor de măsură și control a evoluției anevoioasă, deoarece dezvoltarea durabilă rămâne, deocamdată, un concept controversat și parțial clarificat. Prin transferarea conceptului la nivel de organizație sau întreprindere, evoluția acesteia este considerată ca fiind în consens cu o dezvoltare durabilă nu doar dacă este stabil în plan financiar, ci în același timp minimizează propriile impacturi sociale și ambientale negative și acționează în conformitate cu așteptările sociale, adică este responsabil față de generațiile viitoare.

În cadrul diverselor protocoale (Protocolul de la Kyoto -1997), convenții (Convenția de la Aarhus - 1998) și tratate (Tratatul de la Maastricht - 1992 și Tratatul de la Amsterdam - 1997) au fost elaborate diverse documente de referință, care înglobează un set de concluzii importante cu privire la abordarea dezvoltării durabile: pentru a fi recunoscută, dezvoltarea durabilă are nevoie de instrumente de măsurare, sistemele de producție și de consum au nevoie de stimulente și instrumente de ghidare, deoarece realizarea dezvoltării durabile nu implică doar o simplă dorință, ci presupune o mare voință de acceptare a conceptului.

În urma identificării criticilor din literatura de specialitate cu privire la conceptul de dezvoltare durabilă, din care se pot extrage o serie de controverse și/sau paradoxuri cu privire la acest concept, vom prezenta, în continuare, un set de limite ale acestuia, identificate prin analiza și cercetarea literaturii de specialitate. Astfel, principalele limite, teoretice și practice, ale conceptului de dezvoltare durabilă sunt legate de:

- utilitatea conceptului și, implicit, setul de îndoieli cu privire la aplicabilitatea în practică;
- utilizarea abuzivă a conceptului dezvoltării durabile în conjuncturi și contexte extrem de diferite, ceea ce conduce la crearea impresiei de volatilitate a conceptului;
- înțelegerea imposibilității de apropiere, pe termen scurt, a teoriei cu practica;
- lipsa instrumentelor de verificare și control a propunerilor și măsurilor impuse cu privire la asigurarea dezvoltării durabile;
- lipsa unui sistem de indicatori prin care să se poată măsura nivelul atins al dezvoltării durabile pentru o întreprindere, o regiune sau o economie națională;
- neclaritatea și caracterul incomplet al setului de indicatori de dezvoltare

durabil existenți până în momentul de față, la care se adaugă utilizarea pe scară redusă în practica economică, cei mai apreciați și utilizați fiind indicatorii economico-financiarți deja consacrați;

- numărul prea mare al definițiilor și al dezbatărilor de ordin teoretic, fără a crea conexiuni clare și directe cu practica;
- dificultatea măsurării reale a dezvoltării durabile, din lipsa instrumentarului aferent;
- principii și practici de aplicabilitate incerte și insuficient clarificate.

Pentru dovedirea viabilității lor, modelele de dezvoltare durabilă trebuie să mearse, să reprezinte și să monitorizeze dezvoltarea durabilă cu ajutorul unui set de indicatori construit cu scopul de a orienta procesele decizionale printr-o abordare integrată cu indicatorii economici, de mediu și sociali. În esență, dezvoltarea durabilă are nevoie de instrumente de măsurare, de cunoaștere și de evaluare. Unitățile economice ar putea deveni interesate de preocuparea pentru activități durabile și realizarea de rapoarte asupra durabilității proprii activității economice din considerente precum: obținerea de beneficii economice, reducerea costurilor, reducerea riscurilor, accesul la noi piețe și clienți, îmbunătățirea standardelor de performanță și a rezultatelor financiare, creșterea valorii adugate, îmbunătățirea relațiilor cu comunitatea, minimizarea impactului asupra mediului etc. Considerăm, însă, că realizarea unor rapoarte de durabilitate rămân, deocamdată, la stadiul de obligații voluntare, fiind direct corelate cu acțiuni de altruism, presiuni politice sau interese sociale.

5. Concluzii și propuneri.

Integrarea obiectivelor specifice dezvoltării durabile în activitățile economice curente presupune acceptarea modificării modelelor actuale de producție și de consum, prin prghiile de tip juridico-reglementativ, financiar, societal etc. În acest sens, abordările teoretice scot la iveală două noi concepte subordonate celui al dezvoltării durabile: producție durabilă și consum durabil. Considerăm că abordarea este forțată, în măsură semnificativă, iar fundamentul acestei abordări se poate rezuma la acțiuni de responsabilizare atât în mediul de afaceri, cât și în rândul consumatorilor, cu toate că actuala societate de consum este greu de stopată sau de controlată sub imperiul unei avalanșe de sisteme productive care încurajează consumul supradimensionat. Mai mult, tratarea acestor aspecte vitale pentru sensul evoluției socio-economice a lumii actuale, doar la nivel teoretic-conceptual, este limitativă și, în anumite măsuri, periculoasă.

Soluția de moment pentru înscrierea pe traiectoria unei dezvoltări durabile reale constă în implicarea tuturor entităților și a societății civile în sistemul de educație pentru o dezvoltare durabilă, însă acest imbold nu este suficient fără participarea directă și convinsă a tuturor statelor lumii.

Pentru eliminarea unei părți din limitele și confuziile asociate conceptului de dezvoltare durabilă și pentru o mai bună aliniere a aspectelor teoretice cu cele practice, propunem următoarele schimbări în abordarea conceptului analizat în lucrarea de față:

- susținerea de eforturi suficiente și raționale pentru progresul general al statelor aflate în curs de dezvoltare, respectiv dezvoltarea în manieră mult mai echilibrată a statelor care au atins deja un nivel satisfăcător pe scara dezvoltării socio-economice;
- reconsiderarea dezvoltării socio-economice din perspectiva unui consum mai echilibrat sau redus de resurse deoarece, în lipsa acestei abordări, depletizarea resurselor devine un pericol iminent pentru dezvoltarea economică de ansamblu;
- crearea unui sistem educativ al consumului, bazat pe piloni mult mai solizi decât cei actuali, pornind de la nevoile reale ale populației, nu de la inducerea nevoii în funcție de scopul principal al celor mai multe companii: creșterea profitului;
- studierea conceptului inclusiv în sistemele de învățământ, astfel încât să se formeze o abordare generală corectă și nelimitativă, respectiv mediul de afaceri să preia și să utilizeze realmente conceptul - atât de important, valoros și util.

În condițiile în care aspectele tratate în lucrarea de față nu vor suferi ameliorări, considerăm că gradul de confuzie și neîncredere în acest concept se va accentua și va exista riscul ca în locul mult invocatului concept de dezvoltare durabilă tratat în manieră optimistă și pozitivistă, să se ajungă la o abordare complet diferită, utilizând chiar termeni noi; în fapt, după cum scria Serge Latouche despre impostura dezvoltării durabile, nu există nici o garanție că nu se va putea invoca și termenul de utopia dezvoltării durabile sau sustenotopie.

Referințe

- [1] Albu, M. (2003). Managementul ecologic - parte integrantă a conceptului de dezvoltare durabilă. <http://www.oeconomica.uab.ro/upload/lucrari/820063/23.pdf>, p. 2.
- [2] Atkinson, A.B. (1975). *The Economics of Inequality*, Clarendon Press, Oxford, London.

- [3] Brown, G. (2008). *PM urges the financial responsibilities. The age of irresponsibility.* http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/politics/7636947.stm
- [4] Dinga, E. (2009). *Dezvoltare durabil sau dezvoltare sustenabil ?* articol publicat la pagina web: <http://blog.edinga.ro/viewpost.php?id=35>.
- [5] Georgescu-Roegen, N. (1976). *Energy and economic myths: institutional and analytical Economic Essays.* New York Pergamon, 1976.
- [6] Giovanetti, E. (2011). *Economia mediului i dezvoltarea durabil .* [Comunicare personal , iulie 2011, Universitatea Modena].
- [7] Gore, A. (1994) Introducere în ediția din 1994 a cărții *Silent Spring* (Carson, R.), <http://clinton2.nara.gov/WH/EOP/OVP/24hours/carson.html>.
- [8] Hobincu, R.V. (2009). *O prim vară tăcută* , articol publicat la 23 aprilie 2009 și vizualizat la pagina: <http://www.green-report.ro/o-primavara-tacuta/>.
- [9] Jonas, H. (1984). *The imperative of responsibility. In search of an ethics for the technological Age.* The University of Chicago Press Chicago, London, 1984.
- [10] Latouche, S. (1998). Il paradosso dell'economia ecologica e lo sviluppo sostenibile come ossimoro, intervenție la 30.09.1998 în cadrul Seminariului internațional de studiu al Universității din Padova; articol vizualizat la pagina web: <http://www.edscuola.it/archivio/interlinea/paradosso.html>.
- [11] Lanza, A. (1997). *Lo sviluppo sostenibile*, Il Mulino, Bologna.
- [12] Martin, K. (2004). *Erwachsenenbildung, Umwelt&Bildung*, no. 3/2004, citat din Todericiu, R. (.a.), Education for sustainable development in society - the future requirements. *Recent advances in Energy & Environment.* WSEAS International Conference on Energy&Environment, University of Cambridge, 2010.
- [13] Mihai, C. (2011). Sustainable development policies impact on foreign direct investment, *The Annals of the " tefan Cel Mare" University of Suceava, vol.11, nr.2*, p. 139.
- [14] Mises von, L. (1996), *Human Action. A Treatise on Economics.* Fox & Wilkes, San Francisco. Volum la pagina: <http://mises.org/Books/humanaction.pdf>.
- [15] Sen, A.K. (1987). *The standard of living.* Cambridge University Press, Cambridge, 1987.
- [16] Talmaciu, M. (2013). Modele ale dezvoltării economice sustenabile în: Studii Post-Doctorale în Economie: Disertații Postdoctorale, vol. 3, *Studii i cercetări fiscal bugetare*, Editura Academiei Române, București. p.1202.
- [17] Tiezzi, E., Marchettini, N. (1999). *Che cos'è lo sviluppo sostenibile? Le base scientifiche della sostenibilita e i guasti di un pensiero unico.* Donzelli Editore, Roma.
- [18] Zaman, Gh., Gherasim, Z. (2007). Criterii și principii ale dezvoltării durabile din punctul de vedere al resurselor acestora, *Buletinul AGIR*, nr.1/2007 ianuarie-martie, p. 13.
- [19] Wackernagel, M., Rees, W. (1996). Our Ecological Footprint: Reducing Human Impact on the Earth. *New Society Publishers*, Gabriola Island, BC, Canada, citat în Alcott, B. Surveys Jevons Paradox în *Ecological Economics* nr. 54 (2005) 9-21, articol vizualizat la blakealcott.org/pdf/sdarticle.pdf, p.13.
- [20]***Ministerul Mediului (a): *Istoricul dezvoltării durabile.* http://www.mmediu.ro/vechi/dezvoltare_durabila/istoric.htm
- [21]***Ministerul mediului (b): *Definiția dezvoltării durabile.* http://www.mmediu.ro/vechi/dezvoltare_durabila/definitia.htm.

